

— Čelní básníci lumírovské generace věnovali Máchovi statě (J. Vrchlický) i verše (Sv. Čech), jejich tvorba však vycházela z odlišných zdrojů; nelze říci, nakolik si J. Zeyer uvědomoval souvislost svých čelných prozaických děl (*Jan Maria Plojhar, Dům U tonoucí hvězdy*) s máchovským postojem. — Různé stránky Máchovy tvorby v čele s Májem i její celkové směřování se vždy znovu aktualizují v moderní poezii od symbolismu až po současnost: hudebnost a eufonie Máchova verše (Hlaváček), metafora jako svéprávná „nová skutečnost“ a významová mnohoznačnost pojmenování (Březina a znovu jinak poetismus), tematika kosmu a času (Březina, Hora, Holan, Zahradníček), deformace obrazu reality poodhalující hlubinné psychické procesy (surrealismus), niterná odhodlanost individua směřujícího od metafyzických otázek ke společenské revoltě (Mahen, Halas, Hora), láska k životu posilovaná vědomím jeho prchavosti (Seifert, Hrubín), žánrový útvar lyrickoepické veršované povídky (Hora, Holan) — ve všech těchto (a jiných, zde nevedených) případech je kontakt moderních básníků s Máchou nejen rozpoznatelný jako fakt, ale i jimi vědomě reflektován a často i adekvátně básnický pojmenován (viz MÁCHOVSKÉ VARIACE). Za pomoci těchto nespočetných uměleckých aktualizací (patří k nim i výtvarná, hudební a scénická díla spjatá s Májem, recitace četných přednášečů aj.) se v posledním století prohloubil i vztah čtenářské veřejnosti k Máchovi. Měla na tom podíl i novodobá literární věda, která se Máchou od pozitivistických pramenných výzkumů a od pronikavých esejů čelných kritiků z generace 90. let (F. V. Krejčí, F. X. Šalda, M. Marten, J. Vodák) intenzivně zabývala. Od speciálních otázek máchovské textologie a biografie (F. Krčma, K. Janský, K. Dvořák, R. Skřeček, O. Králík) a vnitřního rozboru zvukové a významové výstavby (J. Mukařovský), jeho verše (R. Jakobson) a jazykové základny (B. Havránek), souvislostí ideologických a kulturně historických (D. Čyževskij, V. Jiráček, K. Krejčí) přecházela přitom vždy k novým syntézám objasňujícím spolu s Máchovým postojem ke skutečnosti i jeho místo v obrozenské společnosti a kultuře (J. Mukařovský, B. Václavěk, F. Vodička) a spolu s díly básníků zdůvodnila platnost máchovského typu a postoje v zápasu o uchování a duchovní prohloubení národní existence. Jako osobnost dramatickou a zápasící o pravdu přijal Máchu za svého prvního básníka — především díky Máji — celý národ. Poté, co jeho tvorbu připomnělo sté výročí básníkovy smrti a vydání Máje a poté, co z okupovaných Litoměřic byly na podzim 1938 narychlo převezeny jeho ostatky, stal se Máchův pohřeb do vyšehradského hrobu v květnu 1939 první protinacistickou demonstrací v prvních týdnech okupace.

mč

Mé Čechy a jiné básně - Antonín Macek

1918

Sbíрку tvoří tři básnické skladby. První a poslední — *Mé Čechy a Mému dítěti* — jsou převzaty z Mackovy prvotiny *Mému dítěti* (1909); soubor byl nyní doplněn novou básní *Na rozhraní*. Verše *Mému dítěti* vznikly roku 1908 a přešly do nové sbírky s malými úpravami. *Mé Čechy* měly ve sbírce *Mému dítěti* titul *Hymna mé vlasti*. Báseň napsal Macek v roce 1907 a do nové sbírky vešla nezměněna, jen s novým názvem. Autor jej zvolil záměrně, aby poukázal na stejnojmennou, velice známou báseň Otakara Theera z války (sbírka *VŠEMU NAVZDORY* z r. 1916), která svou stavbou i výchozí ideou je do jisté míry Mackovým veršům poplatná. Zdá se, že právě snaha podtrhnout toto Mackovo předchůdcovství zavdala podnět k nové publikaci básně i k sestavení celé sbírky. V každém případě to bylo šťastné rozhodnutí, protože tak na sklonku války vznikl vysoce aktuální triptych vyznavačských skladeb, dotýkajících se z různých stran národního osudu, celek, jenž je mnohem sourodější než původní nejednotná prvotina, a který proto plným právem můžeme pokládat za samostatnou sbírku novou.

Mé Čechy je rozsáhlé hymnické oslovení vlasti; v duchu Mackem uctívaného amerického básníka Walta Whitmana s enumeračním patosem a intonačně proměnlivým volným veršem vypočítává výrazné rysy jednotlivých končin české země. Její obsah však netvoří jen zanicená apoteóza kraje a jeho přírodních předností a krás. Účin skladby záleží naopak v protikladnosti a vnitřním napětí líčených jevů a v jejich dramatické gradaci s cílem vytvořit hyperbolicky monumentalizovaný, reálný a zároveň mytický obraz země. Vzniklo tak koncepčně promyšlené, sevřené dílo se zřetelnými stopami symbolistické a u Macka také zabstraktňující obraznosti, které všestranností charakteristiky vybočuje z ustáleného rámce žánru oslavné ódy. Báseň začíná apostrofou určitého geograficky vymezeného celku, kterým básník prochází od severu k jihu; přitom se letmo dotýká i jeho historické minulosti, konkrétně tradice hušitské („Mé Čechy, zryté kdys stopami gigantických vozů...“). Již zde je patrná tendence narušit tradice oslavného žánru: když totiž básník líčí východisko svého putování, sever, pak vedle přírodních jevů a historických památek tu objevuje i místa sociálních dramát, dějiště „hrůzyplných katastrof“, vytváří obraz „dýmajících dolů“, „pohřebišť hrdinů tisícových, jichž řevy dozněly v němých hlubinách země / v ohromném, zoufalém boji s přírodou / a lidskou bes-

tií“. Obdobně protikladný obraz, vystihující přírodní, historický i sociální ráz kraje, poskytuje putujícímu básníkovi i český jih, kde jeho pouť končí. Místo dalších krajinných scénérií a dějišť sociálních tragédií se náhle rodí básníkovy iluze jiných Čech, země dávnych obrů, jejichž stopy sledované básníkem s nadějí a opojnou radostí je snad možné nalézt i v současnosti, pod vším smutkem, bolestí, tupostí a zoufáním. A tak jako básníkovy vize historických Čech přerůstá až v symbol přírodní prasíly, rodící ještě dnes od věků nahromaděný vzdor, tak současně geograficky pojímané Čechy se přetvářejí v Čechy mytické, v zaslíbenou zemi, tichou Kanaán, na niž se slunce nejtepleji usmálo a v niž luhy rozpučely zelení nejvonnější: v zemi, jež je tepajícím srdcem Evropy. Teprve zde, v závěru básně se dostává plně ke slovu její ódický ráz, teprve zde široké výčty, nanášející stále nové vrstvy na básníkův obraz Čech, přecházejí v citové vyznání plné něhy, v němž geograficky i myticky pojímané Čechy se stávají symbolem „největšího božstva — Lidskosti“ a autorův citový vztah k nim nabývá až milostného odstínu v posledním oslovení: „Má láska!“.

Také druhá báseň sbírky *Na rozhraní* má vyznavačský ráz. V duchu prastarého symbolu W. Whitmana a po něm Vrchlického (strom života) básník apostrofuje strom národa. Svůj národ shledává Macek na dvojím rozhraní: jednak na předělu mezi severem, „řší mlh a bojovných bohů“, a jihem, zemí „dobrého, smavého slunce“, k němuž má ovšem blíže, a jednak na předělu věků, mezi světem „člověka bez srdce, chorého dravce“ a světem vykoupěného nového, radostného člověka žijícího lásce a štěstí. Jeho místo vykoupění je zde, ve středu Evropy, kde pod apostrofovaným stromem, v jehož koruně šumí „Evropy duše“, „našel sebe, našel i laskavou matku zemi“. Báseň má tentokrát od začátku do konce jednoznačný oslavný a zbožňující ráz; rysy až mysticky pojatého národního poslání svědčí o tom, že vznikala uprostřed vzníceného vlastenectví, za válečného dění, v němž se rozhodovalo i o budoucím osudu národa. Také tato báseň je napsána nerýmovaným volným veršem, stejnoměrnějším a tudíž i melodičtějším než *Mé Čechy*; rytmem i pravidelným střídáním dvojverší připomíná přízvučně pojatá antická metra, což jen podtrhuje její jednotný hymnický ráz.

Poslední skladba *Mému dítěti* obsahuje do deseti oddílů (obdoba biblického desatera) rozvedené rady otce synovi. S ostatními básněmi sbírky ji spojuje básníkovy vřelé národní citění, pojímající češství jako vyšší smysl života uskutečňovaný prací, a patos lidskosti, snaha vychovat ze syna hrdého, neotročícího jedinca, který zná cenu lidské i národní volnosti. Všemi básníkovými příkazy prolíná

pyšně, takřka aristokratické gesto vzdoru; jeho nositelem je ideální představa člověka, který poznal zocelující působení překonané bolesti, chová odpor k duchovnímu otroctví a hrdě nese svůj nedostížitelný ideál lidského bratrství budoucích svobodných lidí — sen o lidském ráji, jenž je na dosah jen těm, „kdo ráj srdce dřív si stvoří“. Nezotročující svobodomylnost pak vyžaduje básník i na ženě, která by zkrátila cestu jeho synovi. Báseň zaujme spíše osobitostí životního programu než vlastním básnickým projevem. Na rétorickém, didaxi prostoupeném pravidelném verši je znát vzor J. Vrchlického a zvláště Sv. Čecha; zapůsobily tu také — spolu s doznívajícím symbolismem — neorenesanční snahy z přelomu století, jak je známe ze statí Šaldových a z básnických projevů Neumannových. Projevují se vzrušenými apoteózami života, kterému vzdělaný básník, knihomil a vášnivý čtenář, manifestačně dává přednost před literaturou, neboť „knihy samy ničím nejsou, život v nich se musí tajit“.

Antonín Macek nepatřil k autorům, kteří se soustavně věnují poezii. Jeho verše, stejně jako ostatní literární práce, vznikaly jako doprovod aktivity kultivovaného revolucionáře a žurnalisty ve službách dělnického hnutí. Netvořily těžiště autorovy činnosti, byť jejich žánrová rozloha je velice široká (politické, sociálně kritické a satirické verše ve službách dne, básně opojení přírodou i moderní technikou, intimní verše milostné i sloky filozofického rozjímání a náboženských meditací). A přece i tak nastaly chvíle, kdy Macekova tvorba plodně zasáhla do vývoje české poezie a došla i širokého čtenářského ohlasu. Především to platí o básnické skladbě *Mé Čechy*, která svým vrocím vlastenectvím předjela válečnou poezii Sovovu, Tomanovu, i Dykovu (*Zpěvy domova*, MĚSÍCE, ANEBO) a bezprostředně ovlivnila zmíněnou skladbu O. Theera.

zp

Měsíce - Karel Toman

1918

Cyklus dvanácti básní, z nich každá je věnována jednomu měsíci v roce, působí zcela jednotným dojmem, třebaže jsou v něm zahrnuty básně různých žánrů a témat. Přírodní lyrika v živých postřezích zachycuje rozechvívající působení české krajiny na vnímavého svědka v rozhodujících okamžicích proměny ročních dob (*Březen*). Setkáme se tu však i s příležitostnou básní inspirovanou